

Lidwoord weg: Kale nomina in een absolute constructie¹

Joost Zwarts

Abstract

The occurrence of determinerless subjects in an absolute construction in Dutch might suggest a grammaticalized mechanism of left-edge determiner omission.

Op de regel dat telbare enkelvouden als *vizier*, *schild* en *hand* in het Nederlands vergezeld moet gaan van een determinator, bestaan allerlei uitzonderingen (Haeseryn e.a. 1997, De Swart & Zwarts 2009, Broekhuis & Den Dikken 2012). In deze squib bespreek ik een uitzondering die, bij mijn weten, nog weinig aandacht heeft gekregen:

- (1) Tiuri bleef staan en keek naar de vier ridders. Zij waren in volle wapenrusting, vizier neergeslagen, schild aan de arm, hand op het gevest van het zwaard. (Tonke Dragt, *De brief voor de koning*, p. 113)

In (1) komt driemaal een constructie voor, aangegeven door onderstreping, die bestaat uit een ‘small clause’, een subject-predikaatverbinding, fungerend als absolute, parenthetische bepaling van een zin, zoals in (2) aangegeven.

(2)	<i>Zin</i>	[	<i>Subject</i>	<i>Predikaat</i>	]
	Zij waren in volle wapenrusting,		vizier	neergeslagen,	
			schild	aan de arm,	
			hand	op het gevest van het zwaard.	

De subjecten van deze constructies hebben geen determinator, terwijl de betreffende nomina normaal gesproken wel een lidwoord of voornaamwoord vereisen:

- (3) a De vier ridders sloegen *(het) vizier neer.
b Zij hadden *(een) schild aan de arm.

---

¹ Dank aan Henriëtte de Swart, die mij op het eerste voorbeeld opmerkzaam maakte en aan twee anonieme lezers voor hun bruikbare commentaren. Het onderzoek dat de achtergrond vormt voor deze squib is mogelijk gemaakt door een subsidie van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO, subsidie 360-70-340, *Weak referentiality*).

- c *(Hun) hand rustte op het gevest van het zwaard.

Er is een variant van deze constructie met een determinator en bovendien een optioneel *met*.

- (4) Zij waren in volle wapenrusting, (met) het vizier neergeslagen, (met) een schild aan de arm, (met) hun hand op het gevest van het zwaard.

De versie die wordt ingeleid door het voorzetsel *met* wordt wel de absolute *met*-constructie genoemd (Van Riemsdijk 1978). Het lijkt erop dat de determinator alleen kan worden weggelaten als *met* ook kan ontbreken. Dat is niet mogelijk met elke betekenis, bijvoorbeeld niet met de conditionele betekenis ('als de helft van de ploeg dronken is'):

- (5) a We kunnen niet spelen met de helft van de ploeg dronken.
b * We kunnen niet spelen de helft van de ploeg dronken.
c * We kunnen niet spelen met helft van de ploeg dronken.
d * We kunnen niet spelen helft van de ploeg dronken.

De beknoptere versies van de absolute *met*-constructie in (1) en (4) lijken alleen mogelijk te zijn als zij een nadere beschrijving bieden (een *elaboration* in de retorische structuur, Mann & Thompson 1988) van een referent in de zin, in termen van zaken die min of meer in het bezit zijn van die referent:

- (6) a Een mens moet verder, ((met) de) blik op oneindig, ((met) het) verstand op nul.
b Hij was netjes gekleed, ((met) een) modieus nieuw jasje losjes om de schouders.
c Een oudere man passeert, te voet, ((met) de) fiets aan de hand.

Deze bezitsrelatie correspondeert met de mogelijkheid om deze absolute constructie te parafaseren met het werkwoord *hebbend*: *de blik op oneindig hebbend, een jasje om de schouders hebbend, de fiets aan de hand hebbend*.

De vraag is nu: waarom kan het lidwoord in deze constructie worden weggelaten?

Het kan niet om een lokaal soort telegramstijl gaan, alleen toegepast op de absolute constructie, misschien om het mogelijk te maken om op een economische manier nog wat extra informatie aan de zin toe te voegen. Als het telegramstijl is, dan zouden alle lidwoorden in de absolute bepaling moeten kunnen worden weggelaten. In werkelijkheid kan alleen het

lidwoord van het subject ontbreken (7a), terwijl in telegramstijl alle lidwoorden kunnen verdwijnen (7b):

- (7) a *Zij waren in volle wapenrusting, Ø vizier neergeslagen, Ø schild aan Ø arm, Ø hand op Ø gevest van Ø zwaard.
b Ø trio smijt Ø fiets van Ø brug.

Het kan ook niet met verminderde referentialiteit van het subject te maken hebben. Een lidwoord kan soms worden weggelaten als de nominale woordgroep geen argument is van een werkwoord, maar predikatief of vocatief wordt gebruikt (Longobardi 1994):

- (8) a Jan is Ø schoenmaker.
b Ø Schoenmaker, houd je bij je leest.

In de onderhavige constructie is de nominale woordgroep echter geen predikaat, maar subject, en ook in staat om als antecedent van een gewone anafoor te fungeren, wat duidt op referentialiteit:

- (9) De politie zag een man lopen, Ø fiets aan de hand. Hij was op slot.

Incorporatie, zoals we dat zien in constructies als *auto rijden*, *pijp roken*, *antwoord geven*, kan het ook niet zijn (Booij 2008). Daarvoor is een nauwe syntactische band tussen werkwoord en nomen vereist, en die ontbreekt juist in deze absolute constructie. Bovendien verwachten we dan geen incorporatie van het subject.

Tenslotte, voorzetsels laten vaak toe dat het lidwoord van hun object ontbreekt: *op zak*, *per boot*, *zonder rijbewijs* (Van der Beek 2005). Interessant in dit verband zijn vooral kale *met*-PPs met een bijvoeglijke bepaling: *met open vizier*, *met getrokken zwaard*, *met gesteven boord*. Misschien staat een onzichtbaar voorzetsel *met* garant voor het weglaten van het lidwoord in de absolute constructie, zoals een zichtbaar *met* dat doet in gewone PPs?

- (10) a [met [Ø neergeslagen vizier]]
b [Ø_{met} [Ø vizier neergeslagen]]

Maar deze analyse verschuift in wezen het probleem van een ontbrekend lidwoord naar een onzichtbaar voorzetsel: waarom zou het voorzetsel in (10b) onzichtbaar moeten zijn om het ontbreken van een lidwoord mogelijk te maken? Bovendien verschillen de structuren van (10a) en (10b) wel erg sterk voor een uniforme analyse: het complement van *met* in (10a) is een DP, maar het complement van $\emptyset_{\text{met}}$ is een small clause en daardoor is de relatie tussen voorzetsel en weggelaten lidwoord ook verschillend in beide gevallen.

De kaalheid van het subject van een absolute constructie is dus niet in verband te brengen met de kaalheid van telegramstijl, van niet-referentialiteit, van geïncorporeerde objecten of van lidwoordloze PPs. Maar het domein van lidwoordloze constructies is nog niet uitgeput. Er is een klein aantal betrekkelijk onopvallende constructies die misschien licht kunnen werpen op de kale absolute constructie:

- (11) a Klap op de vuurpijl was dat hij de kantinehouder van het terrein beschuldigde van het weggeven van gratis drankjes aan zijn vrienden. (Hoeksema 2000)
- b Aisha Gaddafi, dochter van de in oktober vermoorde Libische leider Moammar Gaddafi, heeft de aanklagers van het Internationaal Strafhof (ICC) gevraagd een onderzoek te starten naar de dood van haar vader en haar broer Mutassim.
- c (Titelbeschrijving op Marktplaats) Algemene Nederlandse Spraakkunst, €9,00, 05 jan. '13, Jacob
- d De bank klopt heus nog wel bij hem aan, huis of geen huis.
- e Dat het Denert pissig zal maken da's wel een feit, rancuneus mannetje als hij is.

In (11) zijn woordgroepen onderstreept die een perifere of parenthetische positie in een groter verband innemen (De Vries 2009), getopicaliseerd in (11a), als appositie in (11b), een fragment in (11c), een conditie in (11d). De woordgroep in (11e) is een complex geval: als geheel een rechts-dislocatie, waarbinnen *rancuneus mannetje* weer een perifere positie lijkt te hebben ten opzicht van de bijzin *als hij is*. De speciale positie van de onderstreepte woordgroepen is een van de noodzakelijke voorwaarden om het lidwoord weg te kunnen laten, zoals we kunnen zien als we de woordgroep op een positie in zinsverband zetten. Een lidwoord blijkt dan verplicht te zijn:

- (12) a Het was *(de) klap op de vuurpijl dat hij de kantinehouder van het terrein beschuldigde van het weggeven van gratis drankjes aan zijn vrienden.

- b Aisha Gaddafi is *(de) dochter van de in oktober vermoorde Libische leider Moammar Gaddafi.
- c Dat zoeken we op in *(de) Algemene Nederlandse Spraakkunst.
- d De bank klopt heus nog wel bij hem aan, of hij nu *(een) huis of geen huis heeft.
- e Hij is *(een) rancuneus mannetje.

De nominale woordgroepen in (11) hebben geen zelfstandig verwijzende kracht. In (11a,b,e) gaat het duidelijk om predikaten en ook de titel in (11c) kan gezien worden als een soort predikaat, zij het dat het subject van dat predikaat impliciet is: het is het boek waarop de titel van toepassing is. Er zijn ook andere (lexicale, pragmatische, morfosyntactische) eigenschappen die kenmerkend zijn voor elk van deze constructies, zoals Hoeksema (2000) voor de *feit-is-dat*-constructie in (11a) laat zien en Pullum & Rawlins (2007) voor de Engelse *X-of-geen-X*-constructie.

Er zijn aanwijzingen dat de kale absolute constructie in deze klasse thuis hoort. De constructie bevindt zich altijd in een perifere positie in het zinsverband, in wat wel de ‘uitloop’ wordt genoemd (Haeseryn 1997), wat we nog duidelijker kunnen zien in de bijzinsvariant van (1):

(13) ... dat zij in volle wapenrusting waren, vizier neergeslagen ...

Niet alleen komt de absolute constructie altijd na de persoonsvorm, maar bovendien is hij prosodisch ook van de zin gescheiden door een komma-intonatie. De absolute constructie is bovendien, net als de naamwoordgroepen in (11), semantisch afhankelijk van een referent in de zin, weliswaar niet als predikaat, maar in een bezitsrelatie. Uitdrukkingen als *schild aan de arm* of *verstand op nul* zijn afhankelijk van een bezitter (van de arm of het verstand) die elders in de uiting wordt genoemd en dus niet zelfstandig referentieel.

Eén mogelijkheid is dat de kaalheid in de constructies in (11) het resultaat is van een mechanisme dat onbeklemtoond, functioneel materiaal weghaalt aan de linkerrand (‘left edge’) van een prosodische eenheid (Napoli 1982). De Clerq (2009) beargumenteert dat zo’n proces (hier aangeduid door middel van doorhaling) in het Nederlands te zien is in Nederlandse ja-nee-vragen, zoals in het volgende voorbeeld:

- (14) a. Wil jij een koekje?
- b. ~~Wil~~ jij een koekje?

- c. ~~Wil jij~~ een koekje?
- d. ~~Wil jij een~~ koekje?

Dit voorbeeld laat ook zien dat de gedeleerde woorden niet hoeven te corresponderen met één constituent, maar dat ze wel op elkaar aan moeten sluiten.

Ook in de absolute constructie en de constructies in (11) wordt het lidwoord gedeleerd ongeacht zijn hiërarchische positie, zolang het maar links-perifeer staat:

- (15) a. [[~~de~~ [klap op de vuurpijl]] was dat hij ...]
- b. ... in volle wapenrusting, [[_{DP} ~~het~~ vizier] neergeslagen]

Evidentie daarvoor is dat het lidwoord niet meer weggelaten kan worden als we subject en predikaat omdraaien, zoals in (16a') en (16b'):

- (16) a. Zij waren in volle wapenrusting, ... (een) schild aan de arm, ...
- a'. Zij waren in volle wapenrusting, ... aan de arm *(een) schild
- b. Hij was netjes gekleed, (een) modieus nieuw jasje losjes om de schouders.
- b'. Hij was netjes gekleed, losjes om de schouders *(een) modieus nieuw jasje.

De simpele verklaring hiervoor is dat het lidwoord nu niet meer aan de linkerrand van de constructie staat. Het verklaart ook dat het lidwoord pas kan worden weggelaten als ook het voorzetsel *met* is weggelaten. Het lidwoord is geen initieel materiaal in (17c).

- (17) a. ~~met~~ het vizier neergeslagen
- b. ~~met het~~ vizier neergeslagen
- c. * met ~~het~~ vizier neergeslagen

Als het hier inderdaad gaat om een soort fonologische afknotting van de linkerrand, dan heeft dat een interessante implicatie. Een regel die verondersteld wordt te werken in een speciaal, vaak informeel register (spreektaal, dagboeken) is hier toegepast in de afleiding van bepaalde perifere constructies, die op zichzelf niet informeel zijn (en in het geval van de absolute constructie zelfs tot het register van de schrijftaal lijken te behoren). Hoe de grammatica moet worden ingericht om dat mogelijk te maken is een open vraag die sterk afhangt van het gekozen model en die te ver voert voor een squib. In elk geval hoop ik aannemelijk te hebben

gemaakt dat hier een patroon van lidwoordweglating is dat de moeite van het bestuderen waard is.

Bibliografie

- Beek, L.J. van der (2005).** *Topics in Corpus-Based Dutch Syntax*. Dissertatie
Rijksuniversiteit Groningen.
- Booij, G.E. (2008).** Pseudo-incorporation in Dutch. *Groninger Arbeiten zur Germanistischen Linguistik* 46: 3-26.
- Broekhuis, H. & M. den Dikken (2012).** *Syntax of Dutch: Nouns and Noun Phrases (Volume 2)*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- De Clercq, K. (2009).** Fonologische deletie in ja-nee vragen. *Handelingen Koninklijke Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis* 62: 5-14
- Dragt, T. (1962).** *De brief voor de koning*. Amsterdam: Uitgeverij Leopold.
- Haeseryn, W., K. Romijn, G. Geerts, J. de Rooij & M.C. van den Toorn (1997).**
Algemene Nederlandse Spraakkunst. Groningen: Martinus Nijhoff.
- Hoeksema, J. (2000).** Verplichte topicalisatie van kale enkelvoud: de *feit is dat*-constructie. *Tabu* 30.3/4: 113-142.
- Longobardi, G. (1994).** Reference and proper names: a theory of N-movement in syntax and logical form. *Linguistic Inquiry* 25: 609-665.
- Mann, W. & S. Thompson (1988).** Rhetorical Structure Theory: Toward a functional theory of text organization. *Text* 8.3: 243-281.
- Napoli, D.J. (1982).** Initial material deletion in English. *Glossa* 16: 85-111.
- Pullum, G.K. & K. Rawlins (2007).** Argument or no argument? *Linguistics and Philosophy* 30: 277-287.
- Riemsdijk, H.C. van (1978).** *A Case Study in Syntactic Markedness*. Lisse: Peter de Ridder Press.
- Vries, M. de (2009).** The left and right periphery in Dutch. *The Linguistic Review* 26: 291-327.